ומעשה: **גבי אדם.** כהן: יג **הא דאיתא בה עלם.** אם עלם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מום אפילו בבהמה אבל אין בה עלם אלא ששפתו התחתונה ארוכה יד ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מום ולא בבהמה: **מתני' אזן הגדי שהיתה כפולה.** שיש לו שתי אזניים מלד אחד אזן בתוך אזן: **בזמן שהוא עלם אחד.** שאין (ו) להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום: **ואם אינה עלם אחד.** שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום. וטעמא לא איתפרש לי (ז) ולא דמי לבעלת ה' רגלים דהתם אזן בתוך אזן אינו נראה כל כך: **נשל חזיר.** מפרש בגמ': **גמ' בלוס.** קלר: **מבולמות.** קלרות ברוחב אנקפלי"ד בלע"ז: **אם מחמת הריוח.** שאין לו ריוח כל כך בפה טז ולא בעצם ולא בבשר השפתים אינו מום: **ואם מחמת העצם.** שהשפתים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפותחן דכי אכיל או פעי מרחיב השפתים ונראה העצם כנוד ה"ז מום. וכן ברגליים שרגליו קלרות מחמת (ח) הרוח של מדה אחת העצם והבשר של כפות הרגליים טז שלא היו רחבין כל כך אינו מום ואם מחמת העצם שהעצם קלר והבשר מרחיב מלמטה ויוצא לחוץ הרי זה מום. והמורה גריס מחמת הרוח ופירושה כדפרישנא אבל לתקן הלשון אין יכולת ואיכא דגרסי מחמת הריוח כדפרישנא. ל"א פיו בלוס נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת יז דילא אינו מום דהדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר הרי זה מום יח ובתוספתא דבכורות (פ"ד ה"ד) מלאנו מחמת הרוח אינו מום מחמת עלמו ה"ז מום: **תפחום.** תנוך: **קטינא.** דקה מאד: **גרילא.** עגולה שזנב הטלה הוי רחבה יתר על עודיה: **בגדי שפים.** חוליות בזנב ה"ז מום: **רישא.** אזן הגדי. סיפא יט אין בה שלש חוליות: **מתני' יבלת.** כ ורוחלי"ן: **ושנפגם עצם ידו.** דניכר המוס ולעיל [ע"א] איירי בנשבר (ט): **עצמו שבפיו.** שהשייריס קבועות בו ולמעלה מן החוטין יא דאי חוטין גופיה אפילו נפגמו או נגממו נמי: **במראה.** שלבל נראה שזו גדולה מזו: **אבל לא במדה.** שאם אין ניכר אלא במדה אינו מום: **ולא הודו לו.** אבל יהודה קאי: **גמ' לא במקדש.** דנפסל מן המזבח: **ולא במדינה.** דאינו מום גמור ליאסחו עליו בחוץ: **גרב.** חזזית: **ותסברא.** דלא מום יב הוא: **והא איכא יבלא באורייתא.** גבי מומין גמורין (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ או יבלת: **בגופו.** יג לא מום גמור הוא: **והא קרא סתמא.** כתיב: **אלא.** בגופו נמי הוי מום ולא קשיא קרא דמשמע דאפילו בגופו הוי מום אמתני' דמשמע דאינו מום גמור אבל בגופו מום הוא ליפסל ולא ליאסחו יד קרא דאית ביה עלם ומתני' הכא דבעין הוי מום ואידך מתני' דבגופו לא הוי מום בדלית בה עלם: **ולית ביה עלם בגופו פסולה הוי.** בתמיה: **תלתול.** מתיכות בשר התלויים בו כגון בני אדם שיש להם אצל אזניהם רלועות קטנות של בשר וממעי אמן הם: **פסולין באדם.** אם כהן הוא פסול לעבודה דבעינן שוה בזרעו של אהרן. **אלא אידי ואידי בעין.** אמתני' קאי ולא אקרא: **והא אין מומין בלבן.** ואפילו במקדש כשר לשחוט: **אידי ואידי.** הא דקתני אין שוחטין (י) במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרוייהו יב ליבלת במומין שבלבן אית ביה שער מגונה הוא ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה: **והא.** דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער ומתני' דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית יז נמי עלם וקרא בדאית בה עלם דאי מתניתין דהכא בדאית בה עלם אמאי נקט בעינו: **ורבנן.** דלא הודו לו בביליס עד כמה תהא חבירתה קטנה דמכשרי: **מתני' לערקוב.** לפרק שבילך ובגמ' מפרש איזה ערקוב: **כל מרביה עגלים.** כל תרבות מנהג של עגלים כך הוא יז מ שיש זנבן מגיעות לערקוב הילכך בליר מהני הוי מומא וכשהן גדולים הולכות ונמתחות עד למטה: **שבאמצע הירך.** מפרש בגמ'

פיו בלום. פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' ג בלשון ראשון שפי' ובלוס קלר דבלוס הוא לשון סתימה כמו חוטמו בלוס דלקמן בפרק מומין אלו (דף מג:) דפירושו נקביו סתומין כדפי' לקמן בקונטרס וכמו בולס עלמו בשעת מריבה בפ' כיסוי הדם (חולין דף פט.) כ יח: **והא** אין מומין בלבן. ואע"ג דפלוגתא היא לעיל (דף לח:) הא אוקימנא לעיל מתני' כמ"ד אין מומין בלבן: **אלא** אידי ואידי בשחור גרסינן. ולא גרסינן בלבן:

ה"ג

מחמת (ח) כ הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום יא אזניו כפולות (ט) ג בחסחסות אחת ה"ז מום בשתי חסחסיות אינו מום: ג) ר"ג אומר זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר: אמר רב פפא ד) לא תימא דקטינא אלא דכריכא אף ע"ג דאלימא: או שאין בה שלש חוליות וכו': אמר רב הונא בגדי שתים ה"ז מום שלש אינו מום בטלה שלש הרי זה מום ארבע אינו מום מיתיבי בגדי אחת הרי זה מום שתים אינו מום בטלה שתים הרי זה מום שלש אינו מום תיובתא דרב הונא ורב הונא ה) מתני' אטעיתיה איהו סבר מדרישא בגדי סיפא נמי בגדי ולא היא רישא בגדי וסיפא בטלה: **מתני'** יא רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר את שיבלת (ג) ז) בעיניו יב ושנפגם עצם ידו ורגלו יג ושנפרק עצמו של פיו יד) טעינו אחת גדולה ואחת קטנה יא אזנו טו) אחד גדולה ואחד קטנה במראה אבל לא במדה רבי יהודה אומר טז) שתי ביציו אחת גדולה כשתים שבחבירתה ולא הודו לו חכמים: **גמ'** למימרא דיבלת הוי מומא ורמינהו ואלו יז) שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה בעל גרב ובעל יבלת ותסברא הא יח כתיבא 2 יבלת באורייתא אלא ל"ק הא בגופו הא בעינו מכדי קרא סתמא (ד) יט מה לי בגופו ומה לי בעינו אלא לא קשיא הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם דקרא דאית בה עצם מתני' דלית בה עצם בעינו הוי מומא בגופא לא הוי מומא ולית לה עצם יט בגופא פסולה הרי תלתול בעלמא הוא כ דתנן כא ר"א אומר בעלי יט התילולין פסולין באדם וכשירין בבהמה אלא אידי ואידי בעינו ולא קשיא הא בשחור הא בלבן כב) והא אין מומין בלבן אלא אידי ואידי בלבן יח ואמר ר"ל לא קשיא כג הא דאית בה שער הא דלית בה שער: עינו אחת גדולה וכו': תנא לגדולה כשל עגל קטנה כשל אווז: אזנו אחת גדולה וכו': ורבנן עד כמה כד תניא אחרים אומרים אפילו אינה לשניה אלא כפול כשירה: **מתני'** זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית עגלים כן כל זמן כה שיהו מגדלין הן נמתחות (ה) כו איזהו ערקוב שאמרו ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר בערקוב שבאמצע הירך: גמ'

הוי מום ולא קשיא קרא דמשמע דאפילו בגופו הוי מום אמתני' דמשמע דאינו מום גמור דאינו בעין אבל בגופו מום הוא ליפסל ולא ליאסחו כז קרא דאית ביה עלם ומתני' הכא דבעין הוי מום ואידך מתני' דבגופו לא הוי מום בדלית בה עלם: **ולית ביה עלם בגופו פסולה הוי.** בתמיה: **תלתול.** מתיכות בשר התלויים בו כגון בני אדם שיש להם אצל אזניהם רלועות קטנות של בשר וממעי אמן הם: **פסולין באדם.** אם כהן הוא פסול לעבודה דבעינן שוה בזרעו של אהרן. **אלא אידי ואידי בעין.** אמתני' קאי ולא אקרא: **והא אין מומין בלבן.** ואפילו במקדש כשר לשחוט: **אידי ואידי.** הא דקתני אין שוחטין (י) במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרוייהו יב ליבלת במומין שבלבן אית ביה שער מגונה הוא ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה: **והא.** דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער ומתני' דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית יז נמי עלם וקרא בדאית בה עלם דאי מתניתין דהכא בדאית בה עלם אמאי נקט בעינו: **ורבנן.** דלא הודו לו בביליס עד כמה תהא חבירתה קטנה דמכשרי: **מתני' לערקוב.** לפרק שבילך ובגמ' מפרש איזה ערקוב: **כל מרביה עגלים.** כל תרבות מנהג של עגלים כך הוא יז מ שיש זנבן מגיעות לערקוב הילכך בליר מהני הוי מומא וכשהן גדולים הולכות ונמתחות עד למטה: **שבאמצע הירך.** מפרש בגמ'

ולמעלה נכפלת הוי מום: פיו בלום. דחוק הרבה: ורגליו מבולמות. חדות ודחוקו' הרבה הטלפיים: אם מחמת הריוח. כלומר אם הוא בלום מחמת שאינו מרויחו אינו מום: אם בלום מחמת העצם. שהעצם דחוק הרבה ומחמת כן אינו יכול לפתחו הוי מום: בחססית. היינו סחוס: דכריכא. עגולה: וקטינא. רכה: שלש אינו מום. שכן דרכה: סיפא. או שאין בה ג' חוליות בטלה קא מיירי: ושנפגם עצמו שבפיו. לחיו: שאין שוחטין עלייהו. הבכור במקדש להקריבו דשמא מום הוא: ולא במדינה. דשמא לא הוי מומא ואסור לשוחטו במדינה אלא על מום גמור: ובעל יבלת. אלמא דלא הוי מום גמור: דקתני אין שוחטין על יבלת היינו כי הויא בגופו ומתניתין וקרא דחשיב ליה מום כי הויא בעינו דקרא אית ביה עצם ביבלת שבגופו הוי מום. ומתניתין דאין שוחטין דלית ביה עצם הא בעינו אע"ג דלית בה עצם הוי מומא. בגופו לא הוי מום. כי לית בה עצם הא פסול הוי להקרבה. אמאי תלתול בעלמא. תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור: לבן. אין מומין בלבן אמאי אין שוחטין במקדש: אלא אידי ואידי בלבן. (ליש' בכלה כך דרשו בשבתא דריגלא): הא דאית ביה שיער. ביבלת שהלבן הוי מומא והא קמ"ל אע"ג דשאר מום לא פסול בלבן אי אית ביה שיער פסיל ואי ליכא שיער בו לא פסיל: במראה אבל לא במדה. כלומר דלא יהיב שיעורא לאזן גדולה כי היכי דיהיב לעין גדולה ולביצה גדולה: ורבנן. דלא הודו לו עד כמה תהא האחת קטנה מחברתה דהוי מומא עד פחות מכפול: ערקוב. מקום כף הירך:

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ח מהל' ביאת מקדש הל' ח]:
מה ב מיי' פ"ז מהל' ביאת מקדש הלכה ג טור י"ד סימן שט:
מו ג מיי' פ"ב מהלכות אסורי מזבח הלכה ד טור שם:
מז ד מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ה טור שם:
מח ה מיי' שם הלכה ט:
מט ו מיי' שם הלכה ג טור שם:
נ ז מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ה טור י"ד סימן שט:
ח [מיי' שם הלכה יא]:
נא ט מיי' שם פ"ח הלכה ו טור שם:
נב י מיי' שם הלכה ג טור שם:
נג כ מיי' פ"ב מהל' איסורי מזבח הל' ג [ס] טור שם:
נד ל מ מיי' שם הל"ג ופ"ח מהלכות ביאת מקדש הלכה ו טור שם:

מוסף רש"י

בלום. לשון סגירה (תהלים לב ט, גיטין סז. חולין פט.) שפיו סגור שאין יכול לפותחו אלא מעט (חולין קז:). **עינו אחת גדולה.** כשל עגל, **ואחת קטנה.** כשל אווז (לעיל ג).

שיטה מקובצת

א) מעשה נמי שהלחי התחתון: ב) מחמת הריוח אינו: ג) כפולות בחסיסיות אחת כו' בשתי חסיסיות אינו: ד) שיבלת בעינו ושנפגם עצם ידו ועצם רגלו ושנפגמה עצמו של פיו ס"א שנפקס ועוד בקצת ספרים שנפסק עצמו שבפיו: ה) אומר אחת מביציו גדולה כשתים בחברתה ולא הודו: ו) הא יבלת כתיבא באורייתא: ז) סתמא כתיב מה: ח) בגופא פסולי הוי מומא לא הוי: ט) בעלי התלתולין: י) אמר ר"ל לא קשיא: יא) זמן שהן מגדילין: יב) באיזה ערקוב אמרו: יג) כהן הס"ד ומה"ד אבל בבהמה לא את אמרת בבהמה התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום הס"ד ומה"ד הא: יד) ארוכה ונקפלת על העליונה: טו) בפה לא: טז) תי' שלא היו נמחק: יז) מחמת זיקא תי' דיצא נמחק: יח) מתי' ובתוספתא כו' עד סוף הדבור גליון: יט) סיפא ושאין בה: כ) יבלת וירואה תי' ורואין נמחק: כא) החוטין קא מיירי: כב) מום גמור הוא: כג) בגופו לאו מום: כד) לישחט עליו קרא כו' ומתני' דהכא: כה) תרווייהו ביבלת במומין שבלבן דאית ביה: כו) ובדלית ביה תי' נמי נמחק: כז) הוא שיהו זנבן: כח) הדם כמו אוצר בלום הס"ד:

מסורת הש"ס

א) נקמן מד., ב) נ"א ואם תיגו עכס אחד וכ"ל, ג) נ"ל כ' מגיגא ס"ג, ד) נ"א לא תימא דכריכא וקטינא אלא כו' נ"ק, ה) [מכותות נ. קא: חולין קלב:], ו) ס"א ונגפפה, ז) [נעיל ג:], ח) אחת גדולה ואחת נ"ק, ט) [נקמן מא.], י) [נ"ל דתמיא], כ) [נקמן מה:], ל) [נעיל ג:], מ) כך היא גי' הסוי"ט ויש גורסין אתיא זנבן מגיעות לערקוב הילכך בליר מהכי לא הוי מומא כו' וע' בתוי"ט. נ"ק, נ) נ"ל וגי"ל כלשון ראשון שפיס כו' נ"ק, ס) [וע"ע בכס"י בחולין קז: ד"ה בלס],

תורה אור השלם

1. איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע: ויקרא כב ד
2. עוברת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה ליי ואשה לא תתנו מהם על המזבח ליי: ויקרא כב כב

הגהות הב"ח

(א) גמ' מחמת (הכוח) מז"מ וע"ב ס"א הריוח: (ב) שם כפולות (בחסחסות) מז"מ וע"ב ס"א בהסחסות: (ג) שם במשנה אם שיבלת בעינו וכו' ושנפסק עצמו שבפיו וכו' רבי יהודה אומר אחת מביציו גדולה כשתים: (ד) גמ' קלא סתמא כתיב מה לי: (ה) שם במשנה לאיזה ערקוב אמרו ר' מגיגא: (ו) רש"י ד"ה זמנן וכו' שאין לה אלא: (ז) ד"ה ואם אינה וכו' לא אתיא אלא מה לי: (ח) ד"ה ואם מחמת העצם וכו' מחמת הריוח של מדה וכו' כפות הרגליים אלא אלא היו הפסיעות רחבין כל כך: (ט) ד"ה ונפגם וכו' בנשבר הס"ד ואמ"כ מ"ה ושנפסק עצמו שבפיו וכו' ולמעלה מן החוטין קמיירי דאי חוטין גופייהו דהיינו השיניים עצמן שבאמצע הפה הא תנן לעיל אפילו נפגמו או נגממו נמי הוי מום הס"ד: (י) ד"ה אידי ואידי וכו' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה והא נמי דקתני כו' תרווייהו ליבלת שבלבן ולא קשיא אית ביה שער כו'

לעזי רש"י

אנקפלי"ד [אינירפלי"ד]. צר מדאי.
ורואי"ן [וירוא"ה]. יבלת.

רבינו גרשום

אבל בבהמה לא הוי מומא: לא קשיא הא. דאית ביה עצם בשפתו התחתונה הוי מומא: שהיתה כפולה. בשנים: בזמן שהיא עצם אחד. שהסחוס שלה אחד

גמ' קפץ העליון. (ט) קפץ קשר העליון היינו מרכובתו מקוס חבור השוק והירך ולא קפץ התחתון סמוך לפרסות: **לנגדו בגמל ניכר.** שהגמל יש לו כנגד המרכובה (י) עצם בולט לחוץ לשון מורי בשחיטת חולין. ל"א שמעתי (מ) כגון שזנב גמל מגעת עד אותו ערקוס: **וקפני ואחי דיחידאה.** משום דאמרן לעיל [מ.] לא שמענו (כ) כו' אלא את אלו הראשונים שמנה ביבנה והדר תנא ואתא במומין שאינם סתמא אלא יחידאי קאמרי להו כגון ר' חנינא בן אנטיגנוס ור' חנינא בן גמליאל וס"ד פליגי רבנן עלייהו להכי הדר וסתם אכולהו על אלו מומין שוחטין כו': **מתני' ונעל יבלו.** כדאוקימנא לעיל [מ.] (כו') בדאין בה עצם דאי איכא עצם הוא מוס גמור (כ) ואין בה שער (ויש בה) (כ) בלבן של עין דאי בגופו תלתול בעלמא הוא: גרב וחוזית מיני שחין: **מוזסס.** מסריס: **ושנעבדה בו עבירה.** שנרבע: **או שהמית אדם ע"פ עד אחד.** שאין (מ) אלא עד אחד (ט) לא ברציעה ולא בנגיחה: **ע"פ עצמו.** שאין שם עד אלא בעלים אמרו דאי הוו ב' עדים בדבר הוי בסקילה (כ) אפילו בהגאה מיתסר: **וטומטום ואנדרוגינוס.** ספק זכר (ז) וקדשי ספק נקבה הן ולא קדשי: **אין לך מום גדול מזה.** אנדרוגינוס קאי דמקוס נקבות הוי כמוס והוי כבכור בעל מוס ונשחט במדינה ואסור בגיזה ועבודה: **וחכ"א אינו בכור.** דבריה בפני עצמה הוא וגזז ונעבד: **גמ' וגרב לא.** הוי מוס גמור: **והכתיב גרב באורייתא.** (ויקרא כב) גבי עורת או שבור דכתיב או גרב או ילפת: **ומו חוזיים לא.** מוס גמור הוא והכתיב באורייתא: **זה חרס.** שאין שקשה כחרס: **חוזיים המצרים.** שאין שהובא על המצרים: **מנפפא.** דבוקה בו כדמתרגמינן (שמות לו) ויחבר ולפיף: **אלא תלתא גרב הוו דקרא.** (י) גבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש בפנים ומבחוץ: **דמצרים.** דהיינו האי יח) בקללות ובגרב ובחרס יבש בפנים ולא מיתסי ואי הוי בבכור הוי נמי מוס גמור: כ) **דמסני'.** לא מבפנים ולא בחוץ: **פורת.** היינו יא) האי שנראה למעלה דדבר הבולט הוי פורת: **וכפיב אבעבועות.** דהיינו לשון נובע דמשמע מבחוץ היה לא: **מנא הני מילי.** דאין שוחטין אותו במקדש: **מן הלאן מן הכשכשים** . קרא כתיב בויקרא ואם מן הלאן קרבנו מן הכשכשים או מן העזים וגו' יג) דדרשינן מן הלאן ולא כל הלאן וכן כולהו: **נעבד.** שעשאוהו עבודת כוכבים: **מוקלה.** שהוקלה והופרש לצורך עבודת כוכבים: **נוגח.** את האדם ומת: ופרכינן והני בני קטלא ניהו. ארובע ונרבע ואנוגח קאי: ומשני כגון שאין שם אלא עד אחד בדבר או הבעלים עצמן הודו מעצמן דשוב אין נסקלין הבהמות דמודה בקנס פטור: **דילמא נקבה היא.** ומקריבה לשם בכור ואינו מקדישה והיא איבה קדושה בבכורה וקמייתי חולין בעזרה: **ושחט עליה.** דהא כתיב חרוץ באורייתא דכתיב (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ: **כיון דאמר מר גרב זה החרם.** ולאי מיחרץ חריץ (מ) נגע הוא: **ולפיב.** בנגעים (שם יג) עמוק דהיינו שפל כמראה חמה שנראית עמוקה שפל מן הגל הילך ליכתב חריץ דמשמע במקוס בשר נמי הוא מוס אף על גב דלא מאיס כגרב וכ"ש גרב: **דילמא.** יד) נמי דייקינן דחרוץ במקוס בשר לא הוי מומא היכא דלא מינכר חריץ כל כך כנקבות של בהמה: אי

גמ' תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון (ו) **וכנגדו בגמל ניכר: מתני' על אלו מומין שוחטין את הבכור ופסולי המוקדשין נפדין עליהן: גמ' הא תו למה לי הא תנא ליה רישא על אלו מומין שוחטין את הבכור סיפא איצטריכא** (ח) **פסולי המוקדשין נפדין עליהן הא נמי פשיטא מישחט שחטינן מיפרק מיבעיא אלא איידי דתנא שלשה הוסיף ואמרו לו לא שמענו** (ב) **אי** את אלו וקתני **ואתי דיחידאה וקא סתים לה בכולהו על אלו מומין שוחטין את הבכור ופסולי המוקדשין נפדין עליהן: מתני'**(ג) ואלו שאין שוחטין **עליהן לא במקדש ולא במדינה** א**חוורור והמים שאין קבועין** ב**וחוטין** ג **הפנימיות שנפגמו** ד **אבל לא שנעקרו** ה**ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית** ז **זקן וחולה** ח**ומזוהם** ט**ושנעבדה** (ד) **בו עבירה ושהמית אדם ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים** י**וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה** יא(ר"ש) אומר אין לך מום גדול מזה וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד: **גמ' וגרב לא** והכתיב [1]**גרב באורייתא** וחזזית לא והכתיב ילפת **באורייתא** יב **ותניא גרב זה החרם ילפת זו חזזית המצרית ואמר ר"ל למה נקרא שמה ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה בשלמא חזזית אחזזית לא קשיא כאן בחזזית המצרית כאן בחזזית דעלמא אלא גרב אגרב קשיא גרב אגרב נמי לא קשיא הא בלח הא ביבש לח איתסי יבש לא מיתסי ולח מיתסי והכתיב** [2]**יככה ה' בשחין מצרים** יג **וגו' ומדכתיב ובחרס הרי גרב לח אמור** יד **וקאמר אשר לא תוכל להרפא אלא תלתא הוו דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמתני' לח מבחוץ ומבפנים** טו**דמצרים יבש מבפנים ולח מבחוץ דכתיב** [3]**ויהי שחין** טז**(פורח אבעבועות) באדם: והזקן והחולה והמזוהם: מנהני מילי דתנו רבנן** [4]**מן הצאן ומן הכשבים [או] מן העזים** יז**פרט לזקן ולחולה ולמזוהם וצריכי דאי כתב רחמנא** יח **למעוטי זקן דלא הדר בריא אבל חולה דהדר בריא אימא לא** יט **ואי כתב למעוטי חולה דלאו אורחיה אבל זקן דהיינו אורחיה אימא לא ואי כתב רחמנא תרי למעוטי הני דכחישי אבל מזוהם דלא כחיש אימא לא ואי נמי למעוטי מזוהם משום דמאים אבל הני דלא מאיסי אימא לא צריכי: ושנעבדה בו עבירה וכו':** מנא הני מילי כ**דת"ר** [5]**מן הבהמה להוציא** כא**רובע ונרבע מן הבקר להוציא את הנעבד מן הצאן להוציא את המוקצה ומן הצאן להוציא את הנוגח** (ה) **הני בני קטלא נינהו ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים** כב **בשלמא טומטום במקדש לא דילמא נקבה היא במדינה לא דילמא זכר הוא ולית בה מומא אלא אנדרוגינוס בשלמא במקדש לא דלמא נקבה היא אלא במדינה** כג**נמי נהי דזכר הוא תעשה נקבות** כד**חריץ וישחוט** (ו) **עלה אמר אביי אמר קרא או חרוץ או שבור חרוץ דומיא דשבור מה שבור במקום עצם אף חרוץ במקום עצם רבא אמר בלא שבור נמי לא מצית אמרת חרוץ במקום בשר הוי מומא דאי סלקא דעתך** כה **הוי מומא כיון דאמר** (ז) כו **גרב זהו חרם מיחרץ חריץ דכתיב** [6]**ומראהו עמוק מן העור** כו**כמראה חמה העמוקה מן הצל וליכתב רחמנא חרוץ ולא בעי גרב** כז **ואמינא חרוץ דלא מאים הוי מומא גרב דמאים לא כל שכן כתב רחמנא גרב למימר דחרוץ במקום בשר לא הוי מומא:** כח**(רבי ישמעאל אומר אין לך מום גדול מזה): כאביי לא אמר חרוץ דומיא דשבור לא אמרינן כרבא נמי לא אמר דילמא** כט**היכא דלא מינכרא אבל היכא דמינכר** (מ) **מום רע קרינא ביה** בעי

[ה"ג גרב זה החרם. תימה אמאי לא קאמר מהסיא גרב דבקללות של משנה תורה דכתיב בגרב ובחרס והסיא גרב לאו היינו חרס ומוס קבוע הוא דכתיב ביה אשר לא תוכל להרפא וי"ל דמשמע כי] דנקט הכא זו אף זו דגרב שהוא חרס יבש מבחוץ ומבפנים והוי מוס ואפילו ילפת נמי שהוא לח מבחוץ ויבש מבפנים כדקאמרינן בסמוך הוי מוס וגבי קללות יח) נקיט זו אף זו שילקה בגרב ואפילו בחרס דקשה טפין: **אלא** תלתא הוו יט) כו'. דקרא דגבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש מבפנים כא) ומבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים ויבש מבפנים לח מתסי ואם נתרפאו ממנו המצרייס שמא מעשה נס היה ויש לתמוה הא אחין מצרים דנכתב ברישיה דקרא דקללות כב) מאן ניהו דגרב וחרס שאין להם רפואה בהוא קרא כתיבי: אילימא

הגהות הב"ח

(א) גמ' סיפא אינטריכא ליה פסולי: (ב) שם לא שמענו אלא אם אלו: (ג) שם במשנה אלו שאין בע"ל ואתא ו' נמתק: (ד) שם ושנעבדה בה עבירה ושהמית **את האדם** (על פי עד אחד או ע"פ הבעלים) תא"מ וכ"ב ס"א אין זה וכיי מוכח בגמ' לג"ג ליה במתני': (ה) שם והני בני קטלא וכו' ע"פ הבעלים וטומטום ואנדרוגינוס כו' בגמא טומטוס: (ו) שם ושחוט עליה אמר מאיי אמר קלא או שבור או חרוץ מכון דומיא: (ז) שם כיון דאמר מר גרב זה החרס מיתמר מרץ דכתיב ומרמאו: (ח) שם מוס רע קרינא ביה. ר"ב ע"ל דף לז ריש ע"ב: (ט) רש"י ד"ה קפץ העליון קצר כע"ל ותיבת קפץ נמתק: (י) ד"ה כנגדו וכו' המרכובה העליונה זו עצם וכו' ל"א שמעתי כנגדו בגמל שזנב גמל מגעת: (כ) ד"ה וקפני וכו' לא שמענו אלא כע"ל ותיבת כו' נמתק: (ל) ד"ה וגעל יבלת וכו' מוס גמור ראי אית בה שיער ויש בה בלבן של עין נמי הוי מום לאי בגופו: (מ) ד"ה לו שהמית וכו' שאין שם אלא: (נ) ד"ה ע"פ עצמו וכו' ואפילו: (ס) ד"ה כיון וכו' ונגע הוא:

רבינו גרשום

והיינו קפץ העליון פרק העליון: וכנגדו בגמל ניכר. עקוב שלו לפי שהוא עב הרבה: קא סתים לן בכולה. דאהני נמי דיחידאי מתני להו שוחטין את הבכור: והמזוהם. שזיעתו סרוחה: שמלפפתו. שאוחזתו: חזזית בעלמא אין שוחטין. דקרא דלא מיתסי היינו יבש בין מבפנים ובין מבחוץ. ודמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים והאי נמי לא מיתסי. ודמתני' לח בין מבפנים בין מבחוץ ומיתסי: פרט לזקן הרבה. אפילו בלא מום דפסולה להקרבה: מוקצה. לצורך ע"ז: בני קטלא ניהו. רובע ונרבע ונוגח: דלית בה אלא עד אחד או בעלים דלא קטלינן אפומייהו: ר' ישמעאל אומר אין מום גדול מזה. כטומטום ואנדרוגינוס ונשחט במדינה וחכ"א אינו בכור אלא נגזז ונעבד דטומטום ואנדרוגינוס לא קדשי בבכורה: נקבות שלו חרוץ. וחרוץ מום דאורייתא הוי: אף חרוץ במקום עצם. וחרוץ דנקבות במקום בשר הוי: כמראה חמה. שנראת עמוקה מן הצל אף גרב נמי

נח א מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' ה ופ"ב מהל' איסורי מזבח הלכה ז) טור י"ד סימן שט:
נו ב מיי' פ"ב מהלכות איסורי מזבח הל' ג (טור י"ד סימן שט):
נז ג מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' י:
נח ד מיי' שם הלכה יב:
נט ה מיי' שם הלכה יג:
ס ו מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל' ג:
סא ז מיי' פ"ג שם הל' ג:
סב ח מיי' שם הל' ו ופ"ד הלכה ח):

תורה אור השלם

1. עֹוֶרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַיְיָ: ויקרא כב כב
2. יַכֶּכָּה יְיָ בְּשִׁחִין מִצְרַיִם וּבַטְּחֹרִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהֵרָפֵא: דברים כח כז
3. וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמֹדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֹּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: שמות ט י
4. וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: ויקרא א י
5. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיְיָ מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם: ויקרא א ב
6. וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא: ויקרא יג ל

מוספ רש"י

לא במקדש. דנפסל מן המזבח, **ולא במדינה.** דאיכא מום גמור ליסחט עליו במתן (לעיל מ:). **או ע"פ הבעלים.** דסור שהמית על פי הבעלים ליפטר ליה מפקליה, דמודה בקנס פטור (דבחים עא.). **ולמזוהם.** שמוליא זיעה ומסריח (תמורה כח:). **מן הבהמה.** אדם כי יקריב מכם מן הבהמה, ולא כל בהמה (נדה מא.) מן הבהמה משמע ולא כל הבהמה (תמורה כח.) ממקלת בהמות ולא כולן (ב"ק מ:). **להוציא רובע ונרבע.** ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים, שלא נסקל, דפסול לגבי מזבח (שם). **הנעבד.** שעשאו ע"ז והשתחוה לו (שם). **המוקצה.** שייחדו להקריב לע"ז (שם). **הנוגח.** שהמית את האדם ע"פ עד אחד או ע"פ בעלים ונפטר מן הסקילה (שם) דמודה בקנס פטור, הלכך להדיוט שרי ולגבוה אסור, אבל על פי שני עדים בסקילה הוא ולהדיוט נמי אסור (נדה מא.). **כמראה חמה העמוקה מן הצל.** חמה אינו נראית עמוקה, וכן כל לבן ושחור בבשר נראה הלבן עמוק, כך בהמה לבנה היא (חולין סג.).

תוספות

ה"ג גרב זה החרם. תימה אמאי לא קאמר מהסיא גרב דבקללות של משנה תורה דכתיב בגרב ובחרס והסיא גרב לאו היינו חרס ומוס קבוע הוא דכתיב ביה אשר לא תוכל להרפא אלא תלתא גווני הוי דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מבפנים דכתיב ויהי שחין אבעבועות פורח באדם דמתני' לח מבפנים ומבחוץ: **יח)** רחמנא חד למעוטי: **יט)** לא אי נמי למעוטי: **יי)** הבעלים וטומטום ואנדרוגינוס בשלמא: **יא)** נקבות שלו חרוץ וישחוט עליה: **יב)** דעתך חרוץ במקום בשר הוי מומא מכדי: **יג)** דאמר מר גרב: **יד)** גרב

טו) שמענו אלא את אלו: **טז)** וחוטין עי' תוס' ל"ז ע"ב: **יז)** שנפגמו ושנגממו ובעל גרב והשאר נמחק: **יח)** זקן (כתובות לף עה): **יט)** באורייתא דתניא גרב: **כ)** מצרים ובטחורים ובגרב ובחרס תי' וגו' נמחק: **כא)** וכתיב אשר לא תוכל להרפא אלא תלתא גווני הוי דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מבפנים דכתיב ויהי שחין אבעבועות פורח באדם דמתני' לח מבפנים ומבחוץ: **כב)** דמשמע ליה דקרא דנקט: **כג)** קללות נמי נקיט: **כד)** הוו לח מבפנים ויבש מבחוץ לא מדכר הכא ודילמא אין רגילות להיות גרב כך. דקרא פי' דגבי: **כה)** מבפנים ובחוץ דמצריים דהיינו דכתיב בקללות בגרב ובחרש יבש מבפנים וכיון: **כו)** מאי ניהו:

כז) חרוץ דחרס משמע חרוץ. להכי כתב רחמנא גרב למימרא דגרב לא משום חרוץ פסול דגרב הוי במקום בשר. וחרוץ במקום בשר לא הוי מומא אלא במקום עצם: אין מום גדול מזה דאי זכר הוא הוי נקבות שלו חרוץ: דלא סבר ליה כאביי דאמר חרוץ דומיא דשבור לא אמרינן אלא דאפילו במקום בשר הוי חרוץ. וכרבא לא אמר דהכא חרוץ דנקבות אף על גב דבמקום בשר הוי כיון דמינכר הוי מומא:

כח) אולי ל"ל אף גרב דהיינו חרס נמי הוי חרוץ להכי וכו'.

שיטה מקובצת

מא: על אלו מומין פרק ששי בכורות

אילימא ת"ק (סבר) ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא. וא"ת מנא ליה דטעמא דת"ק משום ספיקא דילמא הוי [ח] בחוטים הפנימיות שנפגמו ושנגממו דהוי מום לענין דאין שוחטין במקדש ולא הוי מום ליאכל במדינה ולעולם בכור ולאי [יד] וי"ל דמדקאמר ר' ישמעאל בברייתא בכור הוא ומומו עמו מכלל דלת"ק לא הוי ולאי בכור: **ואתי** קרא למעוטי ספיקא. כי האי גוונא פריך בפ' בתרא דיומא (דף עד.) גבי כוי ובכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.) ובפ"ק דחולין (דף כב:) גבי תחלת הלחוד שבזה ושבזה ולא דמי לשאר דוכתי דממעטינן ספק מקרא לקמן בפ' בתרא (דף נח:) עשירי ולאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק וכן בהרת בסוף נזיר (דף סה:) ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קדם דממעטינ ליה מלטהרו או לטמאו הואיל ופתח הכתוב בטהרה תחלה [טו] [ט] פעמים שהיה כך וטומטום נמי הוה שייך שפיר למעוטי שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ופטרו הכתוב כל זמן שהוא ספק אבל כוי ותחלת הלחוד ואנדרוגינוס כולן בויש דקמי שמיא גליא כוי אם היה אם בהמה ואם תחלת לחוד חשוב גדול או קטן ואם אנדרוגינוס זכר או נקבה ול"ת הא רב דס"ל דאנדרוגינוס ספיקא הוא [טז] כדמפרש בסוף המפלת (נדה דף כח.) דמטמא בלובן ובאוהל [י] ומדקאמר בסוף הערל (יבמות דף פג.) הלכה כר' יוסי דלא הכריעו בו אם זכר או נקבה ובריה בפני עצמו דקאמר רבי יוסי בברייתא לאו דוקא ואפ"ה ממעט ליה רב לענין בילת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ולאי נקבה ולא טומטום ואנדרוגינוס והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא ויש לומר דהכא פריך שפיר דממעט ליה אנדרוגינוס מהזכר יתירא דכתיב גבי עולה ואם בא למעוטי אפילו הוא זכר משום דמשונה משאר זכריס ל"כ מדממעטינן ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא [יז] נקבה אלמא לא אתיא כת"ק דאמר ספיקא הוא אבל בהיא דרב תרי מיעוטי כתיבי דהוה מלי למיכתב מזכר ועד אדם או מנקבה עד אדם ואתא חד מייעיהו לטומטום וחד לאנדרוגינוס ואם אנדרוגינוס הוא זכר אתיא מזכר [כ] למעוטי ואם הוא נקבה אתי עד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ולפי טעם זה אית ליה שפיר לרב [יח] הא דאמר רב חסדא בסמוך מחלוקת באנדרוגינוס אבל בטומטוס ספיקא הוה וקדוש הוא מספיקא פירוש דלית לן לאוקומי מיעוטא [יט] לטומטוס שהוא ולאי או זה או אלא שהוא מכוסה והא דאוקי רב מיעוטא לטומטוס משום דאיכא יתורא ועוד יש לפרש דלריכי הנך תרי מיעוטי דרב דכיון שהולך לכתוב זכר כדי למעט אנדרוגינוס אם הוא זכר לפי שהוא זכר משונה ועד נקבה למעוטי אם הוא נקבה על כרחך צריך לכתוב שייסס כדי שלא תאמר זכר דוקא ולא נקבה דוקא [כא] (אבל) ולא זכר ולא נפרש דהוה מלי למכתב עד אדם ומ"מ סבר רב דמוקמינן נמי מיעוטא לטומטוס [כא] ולא כרב חסדא דלקמן נמי אשכחן ר' יוחנן דלית ליה דרב חסדא ומצינו למימר נמי משום טומטוס לחודיה לריכי תרוייהו למעוטי ספיקא דידיה מדין זכר אם אם"כ נמצא זכר ומדין נקבה אם אם"כ נמצא נקבה וה"ה אנדרוגינוס לפי שהוא משונה משאר זכר או [כב] משאר נקבה ושקולים הן ולית ליה לרב דהיא דרב חסדא וכן אביי [כג] בפ"ק דחגיגה (דף ד.) ממעט טומטוס משום דאיכא יתורא ויש לתמוה [כד] דקפריך לקמן אלא מעתה בערכין יערך ומייתי ראיה מברייתא דממעטינ ליה מערך איש ואשה מהזכר אם נקבה ומשני סמי מכאן טומטוס מאי קושיא התם איכא יתור דמשום אנדרוגינוס לא צריך אלא חד וי"ל דהתם נמי לריכי תרוייהו לאנדרוגינוס דאי כתיב הזכר למעוטי ה"א לא גרע מנקבה ויהיה בערך נקבה ול"ת והא דפריך מאם זכר אם נקבה להוציא טומטוס ואנדרוגינוס מאי קושיא [כה] דילמא הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטא אם זכר אם נקבה דאם הוא מיעוטא כדקאמר בפרק המפלת (נדה דף כח.) ואומר ר"י דגרס זכר או נקבה דכתיב בקרא בשלמי נאן דהכי דריש ליה בתורת כהנים אבל אם זכר אם נקבה דכתיב בשלמי בקר דריש ליה התם בתורת כהנים ולעיל בפ"ב (דף טו:) ובתמורה בפרק אלו קדשים (דף יח:) לרבות ולד בעלי מומין [כו] והשתא פריך שפיר לרב חסדא דבהתי קרא לא כתיב אלא חד מיעוטא והוי או למעט כמו או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה: **וקמעטי** בולהו מינה. פירוש כולהו נקבה טומטוס ואנדרוגינוס ולרב חסדא נמי דבסמוך דאמר סמי מכאן טומטוס נקט כולהו משום נקבה ואנדרוגינוס: **אי אמרת בשלמא מיפשט פשיטא ליה.** פירוש דבכור הוא ומומו עמו היינו דאיצטריך קרא למעוטי ותימה מהאי טעמא גופיה לא ליבעי קרא דכיון דבעל מום הוא פסול [כז] לגבי מזבח ופי' בקונטרס דהכי קאמר היינו דאיצטריך קרא למעוטי דאע"ג דזכר הוא לא קדיש שום קדושה אם [כח] קדשיה לשם עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא לן [כט] למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה ר' ישמעאל מגיזה דלא שרי ליה [לא] משום מום אלא ליאסחט: **אלא אי ספוקי מספקא ליה.** אם זכר אם נקבה תו לא מיתוקמא הך אליביה [דר"] דקרא למעוטי [לב] אפילו לאתי וכמאן מוקמת ליה: **לעולם רבנן בתראי.** ודקאמרת תיפוק לי מחד קרא דהא גבי בכור מחד קרא נפקא להו לא היא דגבי בכור תרי [לג] כתיבי: **הזכר.** הזכר תקדיש [לד]: **הזכרים.** אשר יהיה לך הזכרים לה' [לה]: **מחלוקת.** דקאמרי רבנן בתראי בריה הוא באנדרוגינוס: **אבל טומטום דברי הכל ספק.** ואסור בגיזה ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה: **אלא מעתה.** דספק הוא בערכין יערך [לג] באדם או בערך איש או בערך אשה: אלמה

בעי רבא מאי טעמא דרבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו או דילמא ספוקי מספקא ליה ואם תימצא לומר קאמר אם תימצא לומר בכור הוא הרי מומו עמו למאי נפקא מינה למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתבה לכהן ת"ש ר' אילעאי אומר משום ר' ישמעאל [א]אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו ש"מ מיפשט פשיטא ליה ודילמא אם תימצא לומר קאמר ת"ש [1] זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה [2] זכר שאין ת"ל [ב] מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס מני אילימא ת"ק ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא אלא רבנן בתראי מחד קרא [ג] נפקי דהא גבי בכור חד זכר הוא דכתיב [ד] קא מעטי כולהו מינייהו אלא פשיטא ר' ישמעאל [ה] ואי אמרת בשלמא רבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה היינו דאיצטריך קרא למעוטי אלא אי אמרת מספקא ליה אצטריך קרא למעוטי ספיקא לעולם רבנן בתראי וגבי בכור [ו] תרתי קראי כתיב [3] הזכר [4] והזכרים: וחכ"א אינו בכור [ז]: אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס [ח]אבל בטומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא א"ל רבא אלא מעתה בערכין יערך

אלמה

מלקינן ליה: **אי נמי למיפביה לכהן.** אם בכור הוא נותנו לכהן ואוכלו במום זה ואם ספק הוא אוכלו ישראל במום זה כדין ספק בכור הנאכל במומו לבעלים דהמוליא מחבירו עליו הראיה: (ט) **דילמא אם תימצא לומר קאמר.** כלומר אם בכור הוא הרי מומו עמו: ה"ג בתורת כהניס [ט] **זכר ולא נקבה.** זכר כתיב גבי עולת בקר זכר תמיס יקריבנו ומשמע ולא נקבה: **כשהוא אומר זכר למטה.** בעולת צאן [ט]: **שאין ת"ל.** דלא צריך לגופיה למעוטי נקבה דהא אימעיטא לה: **להוציא טומטום ואנדרוגינוס.** הוא דאתא: **מני.** האי דאימעיט טומטוס ואנדרוגינוס מזכר בתרא: **אילימא ת"ק.** דמתניתין הא טומטוס ואנדרוגינוס ספק הוא: **ואילטריכא קרא למעוטי ספיקא.** בתמיה. הא ליכא ספקא קמי שמיא אלא ולאי משום דבריה בפני עצמו הוא [יא] קממעיט ליה ולא כת"ק: **אלא רבנן בתראי.** דמתניתין דפשיטא להו דבריה הוא [יב] וקאמרי אינו בכור אלא נגזז ונעבד: תיפוק ליה טומטוס ואנדרוגינוס ונקבה מחד זכר דהא גבי בכור לא כתיב אלא חד זכר וקממעט [יג] מיניה כולהו טומטוס ואנדרוגינוס מחד זכר: **אלא פשיטא דדר' ישמעאל.** מוקמינן לה וכדבעי לפרושי דהא כהנך רבנן לא מלינן לאוקמא [יג] ופשיטא ליה דזכר הוא [יד]: **היינו דאיצטריך למעוטי.** דאע"ג דזכר הוא לא קדוש שום קדושה אם אקדשיה לשום עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא לן [טו] למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה ר' ישמעאל מגיזה דלא שרי ליה [טז] משום מום אלא ליאסחט: **אלא אי ספוקי מספקא ליה.** אם זכר אם נקבה תו לא מיתוקמא הך אליביה [דר"] דקרא למעוטי [יז] ספק דלא אתי וכמאן מוקמת ליה: **לעולם רבנן בתראי.** ודקאמרת תיפוק לי מחד קרא דהא גבי בכור מחד קרא נפקא להו לא היא דגבי בכור תרי [יח] כתיבי: **הזכר.** הזכר תקדיש [יט]: **הזכרים.** אשר יהיה לך הזכרים לה' [כ]: **מחלוקת.** דקאמרי רבנן בתראי בריה הוא באנדרוגינוס: **אבל טומטום דברי הכל ספק.** ואסור בגיזה ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה: **אלא מעתה.** דספק הוא בערכין יערך [כא] באדם או בערך איש או בערך אשה: אלמה

אי אמרת בשלמא מיפשט פשיטא ליה. פירוש דבכור הוא ומומו עמו היינו דאיצטריך קרא למעוטי ותימה מהאי טעמא גופיה לא ליבעי קרא דספק הוא שמא נקבה הוא ולא הוי בכור: ואתי קרא למעוטי ספיקא. והא קמי שמיא ליכא ספיקא: אלא לאו לרבנן בתראי איצטריך קרא דלדידהו לא הוי ספיקא אלא חולין גמורין דהא אמרינן וחכ"א אינו בכור ונגזז ונעבד: אי לרבנן מ"ט איצטריך זכר אחרינא תיפוק ליה מחד זכר וקא מימעטי כולהו מיניה בין נקבה ובין טומטום ואנדרוגינוס: אלא פשיטא לר' ישמעאל איצטריך איהך זכר דלדידיה קדוש בבכור והיינו דאיצטריך למעוטי דאע"ג דקדיש בבכור לא קדיש לענין קדשים: (אלא) לעולם רבנן בתראי ואי אמרת לדידהו כיון דלא קדיש בבכור תיפוק להו מחד זכר אין הכי נמי אלא גבי בכור הא כתיב תרי קראי הזכר והזכרים הכא נמי כתיב תרי זכר: מחלוקת באנדרוגינוס. דלרבנן בתראי הוי בריה ולת"ק ורבי ישמעאל הוי ספק בכור: אבל טומטום. אפילו לרבנן בתראי הוי אפיקא דשמא יקרע וימצא זכר וקדוש מספיקא:

סג א מיי' פ"ב מהל' בכורות הל' ה טוש"ע י"ד סימן שטו סעיף ג:

סד ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

תורה אור השלם

1. אם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ׃
ויקרא א ג
2. וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃
ויקרא א י
3. כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בַּבְּקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃
דברים טו יט
4. וְהֲעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רָחֶם לַיְיָ וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיְיָ׃
שמות יג יב

שיטה מקובצת

(א) תי' מה ת"ל נמחק:
(ב) קרא תיפוק דהא:
(ג) דכתיב וקא ממעטינן כולהו מיניה: (ד) ישמעאל היא ואי: (ה) בכור נמי תרי קראי: (ו) לומר בכור הוא הרי: (ז) הוא דקממעיט ליה: (ח) הוא דקאמרי:
(ט) וקממעיט כולהו מיניה נקבה טומטום ואנדרוגינוס הס"ד: (י) דזכר הוא ס"א ולא מקרבי' ליה דנקבות שלו הוי מומא: (יא) שרי אלא משום מום לישחט הס"ד: (יב) תרי קראי כתיבי:
(יג) יערך טומטום אדם או:
(יד) ודאי הוי: (טו) תחלה דהתם משתנה לפעמים דפעמים שהוא כך ופעמים שהי': (טז) הוא כדפריש בסוף המפלת מדמטמא בלובן: (יז) ספק אלמא. תי' נקבה נמחק: (יח) לרב דפ' המפלת: (יט) מעוטא מזכר ועד נקבה לטומטום היינו משום דאיכא כו' לפרש דבלאו טומטום צריכי הנך:
(כ) אבל לא זכר: (כא) ודלא כרב חסדא דלקמן נמי כו' נמי דמשום טומטום:
(כב) או משונה משאר:
(כג) אביי דפ"ק דחגיגה דממעט טומטום מראיה אע"ג דביציו מבחוץ ולפי לשון ראשון שפ' דמודה רב חסדא בההיא דרב דממעטינן טומטום משום:
(כד) לתמוה מאי קפריך לקמן כו' ומייתי מברייתא דממעטינן ליה: (כה) תי' דילמא נמחק: (כו) מומין ואף תמורת בעלי מומין והשתא: (כז) פסול הוא לגבי:
(כח) אם אקדישה לשם:
(כט) ליה אלא משום מום לישחט וקשה לפי' מום מעיקרו אות א' (תי' ליה) נמחק: (ל) לאשמועינן דחדרך במקום: (לא) דלעיל ור"י תירץ: (לב) בתמורה וזה לא נתפס בתמורה: (לג) ספיקא הוא ואתי: (לד) נקבה דתחלת הקדש יש בה קדושת הגוף כמו מפריש נקבה לאשם:
(לה) פריך אמאי איצטריך קרא זכר למעוטי מהקרבת:
(לו) יתורא דידיה בזכר:
(לז) דייק מהכא דמפשט:

(א) [ויקרא פרשתא ג], [ויקרא פ], (ב) לגוקמא הס"ד אתי"כ ד"ס פשיטא כו' ל"ק, (ד) לן אלא ל"ק, (ה) ג' הל"ק ספקא לא אתי, (ו) [דבריס טו], (ז) [שמות יג], (ח) כחוטים ל"ק, (ט) וי"ל דכל ספיקא דל"א לתמבכר כמו בהרת ומעשר דפעמים שהוא כך ולפעמים שהוא בענין אחר שייך למעוטי מקולא שפיר מטעם שהס ספק וטומטוס נמי כו' ל"ק וע' תוס' חולין כב: ד"ה אינטרין, (י) ל"ל דקאמר, (כ) ל"ל למעוטי מטעם שהוא משונה ואם הוא כו' ל"ק, (כא) [אלא], (כב) גי' ל"ק דמיס למזנח דמיתלא, (כג) וי"ל דאינטרין ל"ק, (כד) לקדושה דחוייה כמו תמורת הפסח שאינו קריב תמורת יתורא (כה) גי' ל"ק דמיס לאחר דמיתלא, (כו) [אלא] לר' ישמעאל איצטרין איהך זכר דלדידיה קדוש בבכור והיינו דאיצטרין למעוטי דאע"ג דקדיש בבכור לא קדיש לענין קדשים: (אלא) לעולם רבנן בתראי ואי אמרת לדידהו כיון דלא קדיש בבכור תיפוק להו מחד זכר אין הכי נמי אלא גבי בכור הא כתיב תרי קראי הזכר והזכרים הכא נמי כתיב תרי זכר: מחלוקת באנדרוגינוס. דלרבנן בתראי הוי בריה ולת"ק ורבי ישמעאל הוי ספק בכור: אבל טומטום. אפילו לרבנן בתראי הוי ספיקא דשמא יקרע וימצא זכר וקדוש מספיקא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ודילמא וכו' נלמוד אם ת"ל בכור:

רבינו גרשום

מיפשט פשיטא ליה. דאנדרוגינוס לא הוי בריה בפ"ע אלא זכר הוא ובכור ומומו עמו הוא הדרוץ דנקבות: או דילמא ספוקי מספקא ליה. דדילמא בריה הוי ולא קדוש: או אם תמצא לומר בכור הוא. הוי מומו עמו: למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתבה לכהן אי פשיטא ליה דבכור הוא ומומו עמו לקי עליה משום גיזה ועבודה ומיחייב למיתבה לכהן: כשהוא אומר למטה זכר. דכתיב ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים זכר תמים שאין תלמוד לומר שהרי כבר נאמר זכר למעלה דכתיב אם עולה קרבנו מן הבקר וכבר הקיש בקר לצאן: אילימא תנא קמא. דרבי ישמעאל ספיקא הוא דהא אמר וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה אין שוחטין דספק הוא שמא נקבה הוא ולא הוי בכור: ואתי קרא למעוטי ספיקא. והא קמי שמיא ליכא ספיקא: אלא לאו לרבנן בתראי איצטריך קרא דלדידהו לא הוי ספיקא אלא חולין גמורין דהא אמרינן וחכ"א אינו בכור ונגזז ונעבד: אי לרבנן מ"ט איצטריך זכר אחרינא תיפוק ליה מחד זכר וקא מימעטי כולהו מיניה בין נקבה ובין טומטום ואנדרוגינוס: אלא פשיטא לר' ישמעאל איצטריך איהך זכר דלדידיה קדוש בבכור והיינו דאיצטריך למעוטי דאע"ג דקדיש בבכור לא קדיש לענין קדשים: (אלא) לעולם רבנן בתראי ואי אמרת לדידהו כיון דלא קדיש בבכור תיפוק להו מחד זכר אין הכי נמי אלא גבי בכור הא כתיב תרי קראי הזכר והזכרים הכא נמי כתיב תרי זכר: מחלוקת באנדרוגינוס. דלרבנן בתראי הוי בריה ולת"ק ורבי ישמעאל הוי ספק בכור: אבל טומטום. אפילו לרבנן בתראי הוי ספיקא דשמא יקרע וימצא זכר וקדוש מספיקא:

אלמה תניא הזכר. והיה ערכך הזכר ומריבויא דה"א נפקא לן ולא טומטוס: ערך איש [2] ואשה אין שוין כדמפרש בפ' בהר סיני [3]: **אם נקבה.** מריבויא דאם נפקא לן ולא טומטוס [4] משום ספיקא לא ממעטינן ליה קרא דספיקא קמי שמיא ליכא אלא ודאי משום בריה ממעטינן ליה:

סמי מכאן טומטוס. מקרא לא ממעטינן אלא אנדרוגינוס ומשום בריה אבל טומטוס נערך ונחומרא נערך נזכר: **אם זכר אם נקבה.** בשלמים כתיב (ויקרא ז) ומשום ספק לא ממעטינן קרא ועוד [1] בין זכר בין נקבה כשר לשלמים אלא ודאי בריה הוא: **הזכר ולא נקבה.** (א) דהיינו הך דגבי עולה דפרישית לעיל להוציא טומטוס ומדמעטיה קרא בריה הוא דמשום ספק לא [2] ממעטינן קרא: הרובע ל"ג דלא שייך בעופות: **הנעבד.** [3] כולה בקרבנות דעופות קמיירי: **מטמאים בגדים אבית הבליעה.** כשאר נבלת עוף טהור דמליקתו אינה מליקה והוי נבילה ואי לאו בריה הוא אמאי אינה מליקה [4] מה נפשך אם זכר הוא כשר ואם נקבה הרי כשר דהא בעופות לא חלק הכתוב ועוד מדר"ל אינא לאותויה דקאמר כל מקום שאתה מוצא זכר ונקבה אתה מוצא טומטוס ספיקא מי ממעטינן ליה קרא אלא ודאי בריה הוא וכיון דמעטיה קרא אלא בעופות דלא מעטיה לא מעטיה: **לא קדושין במומרה.** כלומר אפילו תמורה שחלה על בעל מום קבוע אינה חלה עליהן וטעמא מפרש במסכת תמורה בפרק יש בקרבנות (דף יח.): **ולא מקדשין** [5] **בעושי תמורה.** שאם הם קדושין אין עושין תמורה והיכי דמי שהן עצמן קדושין [6] כגון שהיו ולדות קדשים דקדשי אגב אמן. ואי טומטוס ספק הוא אמאי לא קדוש ממה נפשך: **יפוס.** דמי להנך שפסולין משגולדו. והיכי דמי יתוס כדמפרש בשחיטת חולין בפ' שני (דף לח.): שמתה אמו בשעת לידה זה פרים למיתה וזה פרים לחייס: **לימא כאנאי.** הא דרב חסדא דאיכא דס"ל [7] ספק הוי: **אין קדושה חלה עליו.** דבריה הוא אבל בטומטוס לא פליגי דספק הוא: **להוציא טומטוס ואנדרוגינוס.** טומטוס נמי בריה הוא: [1] **דל"ע טומטוס בבריה לא מספקא.** דתיקום לרב חסדא כתנאי [2] דתימא ההוא תנא דסבירא ליה בריה הוא סבירא ליה כרבנן בתראי: אלא הני תנאי דברייתא בהכי פליגי דכ"ע מטיל [3] במקום זכרות זכר הוי וקדוש: ות"ק סבר חייסינן שמא נהפכה זכרותו נכפל גידו מבפנים ומוציא מיס במקום [4] שרגיל נקבות להיות [5] נקבה ור"ש

אלמה תניא [1] הזכר [2] ולא טומטוס ואנדרוגינוס [3] סמי מיכן טומטום ת"ש יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה ת"ל הזכר [2] אם נקבה ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש [3] אם זכר אם נקבה [4] זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש הזכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה [4] זכר שאין ת"ל [5] מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש [6] הנעבד והמוקצה והאתנן והמחיר וטומטום ואנדרוגינוס כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה ר"א אומר טומטום ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה שהיה ר"א אומר כל מקום שנאמר זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם ועוף הואיל ולא נאמר בו זכר ונקבה אין אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם סמי מיכן טומטום ת"ש [7] ר' אלעזר אומר הטריפה והכלאים ויוצא דופן טומטום ואנדרוגינוס לא קדושים ולא מקדישין ואמר שמואל [8] לא קדושים בתמורה ולא מקדישין לעשות תמורה סמי מיכן טומטום ת"ש ר' אלעזר אומר חמשה לא קדושים ולא מקדישין ואלו הן הטריפה והכלאים ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס וכי תימא ה"נ סמי מיכן טומטום הוו להו ארבעה אפיק טומטום ועייל יתום לימא [7] כתנאי רבי אילעאי אומר משום ר' ישמעאל אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו וחכמים אומרים אין קדושה חלה עליו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הרי הוא אומר [5] הזכר וכל מקום שנאמר זכר אינו אלא להוציא טומטום ואנדרוגינוס וכי תימא סמי מיכן טומטום ר"ש בן יהודה היינו רבנן אלא לאו טומטום איכא בינייהו דת"ק סבר אין קדושה חלה עליו אאנדרוגינוס אבל טומטום ספיקא הוא וקדוש מספיקא ואתא רבי שמעון בן

[1] **הזכר.** הזכרים נמי מלי למעטן אנדרוגינוס מהזכר כמו בסמוך לענין ערכין ובנדה בפרק המפלת (דף כח.) גבי טומטוס ואנדרוגינוס שרשו לזכן או לוכר [2] עוד דרשות אחרות יש דקראי טובא כתיבי בבכור כגון (שמות לד) כל מקנך תזכר וכולהו לריכי והא דאמרי' בפ"ק (לעיל דף ט.) אפי' תימא ר' יוסי הגלילי שאני [3] הכא דכתיב הזכרים [4] (ופרין) ולגמר מייה הא מיעט רחמנא הזכרים והכא מוקים [5] לדרשא אחריתי י"ל דלא סבירא כרבנן בתראי דהכא:

[6] **אבל** טומטום דברי הכל ספיקא הוא בו'. לאו מטעם דלא אתי קרא למעוטי ספיקא קאמר רב חסדא דקדוש מספיקא דגבי טומטוס שיש מהם זכר ויש מהם נקבה [7] דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטוס דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא נקמן לא [8] דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמלא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מהניא דרשי כילד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטוס ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפשינהו קדושה [9] דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטוס ספיקא הוא יהיה טומטוס קדוש אפי' [10] בהוייתן קדושים שהרי [11] בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטוס [12] אמאי

[1] **הזכר** הזכרים. וא"ת בלא הזכרים נמי מלי למעטן אנדרוגינוס מהזכר כמו בסמוך לענין ערכין ובנדה בפרק המפלת (דף כח.) גבי טומטוס ואנדרוגינוס שרשו לוכן או לוכר [2] עוד דרשות אחרות יש דקראי טובא כתיבי בבכור כגון (שמות לד) כל מקנך תזכר וכולהו לריכי והא דאמרי' בפ"ק (לעיל דף ט.) אפי' תימא ר' יוסי הגלילי שאני [3] הכא דכתיב הזכרים [4] (ופרין) ולגמר מייה הא מיעט רחמנא הזכרים והכא מוקים [5] לדרשא אחריתי י"ל דלא סבירא כרבנן בתראי דהכא:

[6] **אבל** טומטוס דברי הכל ספיקא הוא בו'. לאו מטעם דלא אתי קרא למעוטי ספיקא קאמר רב חסדא דקדוש מספיקא דגבי טומטוס שיש מהם זכר ויש מהם נקבה [7] דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטוס דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא נקמן לא [8] דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמלא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מהניא דרשי כילד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטוס ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפשינהו קדושה [9] דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטוס ספיקא הוא יהיה טומטוס קדוש אפי' [10] בהוייתן קדושים שהרי [11] בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטוס [12] אמאי

[1] **הזכר** הזכרים. ה' יתירא קרייט (שבת קלו:). **הנעבד.** שהשמחוה לו ועשאו ע"ז (יבמות פג:). במלוקין דקדשים קמיירי (שם). **והמוקצה.** שהקליטו ומחלו לתקרובת ע"ז (שם). **וטומטום ואנדרוגינוס.** ואע"פ שלא נאמר תמות וחכרות בעופות, קסבר בריה בפני עצמה היא ואינו ספק זכר ספק נקבה, ור"א פליג עליה כו' (זבחים פה:). **מטמאין בגדים אבית הבליעה.** כדין נבלת עוף טהור, דכיון דלין לאוין להקרבה, כדתניא מן הבהמה להוציא רובע וברבע כו' בתמורה בפ' בתרא (כח.) ומליקתו נבלה (יבמות פג:) ונבלת עוף טהור אין לה טומאה אלא בבית הבליעה, כדכתיב (ויקרא כב) לא יאכל לטמאה בה (יבמות שם). **אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהן.** כדדרשינן (נדה כח:) זכר ולא נקבה ולא אלא אם טומטום ואנדרוגינוס שיש מהם זכר ויש מהם נקבה [2] דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטוס דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא נקמן לא [3] דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמלא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מהניא דרשי כילד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטוס ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפשינהו קדושה [4] דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטוס ספיקא הוא יהיה טומטוס קדוש אפי' [5] בהוייתן קדושים שהרי [6] בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטוס [7] אמאי

[1] הערל (יבמות דף פא.) ואנדרוגינוס זכר ואיכא למ"ד אף מאכילה בחזה ושוק [2] ואמר ר"א התם חייבין עליו סקילה [כזכר] או כתנאי דברייתות דבסמוך דממעטו מהזכר טומטוס ואנדרוגינוס או מיתורא ממעטו ליה וי"ל דלפי מה שפירשתי דמטעמא דמוס קא ממעטו ליה ניחא דמיסתבר ליה לאוקומיה כר' שמעאל כיון דכוותיה מיתוקמא לגמרי:

[8] **הזכר** הזכרים. ומ"ת בלא הזכרים נמי מלי למעטן אנדרוגינוס מהזכר כמו בסמוך לענין ערכין ובנדה בפרק המפלת (דף כח.) גבי טומטוס ואנדרוגינוס שרשו לוכן או לוכר [9] עוד דרשות אחרות יש דקראי טובא כתיבי בבכור כגון (שמות לד) כל מקנך תזכר וכולהו לריכי והא דאמרי' בפ"ק (לעיל דף ט.) אפי' תימא ר' יוסי הגלילי שאני [10] הכא דכתיב הזכרים [11] (ופרין) ולגמר מייה הא מיעט רחמנא הזכרים והכא מוקים [12] לדרשא אחריתי י"ל דלא סבירא כרבנן בתראי דהכא:

[9] **אבל** טומטום דברי הכל ספיקא הוא בו'. לאו מטעם דלא אתי קרא למעוטי ספיקא קאמר רב חסדא דקדוש מספיקא דגבי טומטוס שיש מהם זכר ויש מהם נקבה [10] דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטוס דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא נקמן לא [11] דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמלא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מהניא דרשי כילד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטוס ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפשינהו קדושה [12] דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטוס ספיקא הוא יהיה טומטוס קדוש אפי' [13] בהוייתן קדושים שהרי [14] בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטוס [15] אמאי

[1] **דל"ע טומטוס בבריה לא מספקא.** דתיקום לרב חסדא כתנאי [2] דתימא ההוא תנא דסבירא ליה בריה הוא סבירא ליה כרבנן בתראי: אלא הני תנאי דברייתא בהכי פליגי דכ"ע מטיל [3] במקום זכרות זכר הוי וקדוש: ות"ק סבר חייסינן שמא נהפכה זכרותו נכפל גידו מבפנים ומוציא מיס במקום [4] שרגיל נקבות להיות [5] נקבה ור"ש